

Rozpoznávat nadané by bylo nejlepší už ve škole, shodli se účastníci kulatého stolu. Na co to naráží a jaká opatření tomu mohou pomoci?

8.4.2025 - Patricie Martinů | EDUin

Podívejte se na záznam debaty na Kulatém stole SKAV a EDUin:

Učitelé i školy čelí v době revize Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy, pilotního ověřování ŠVP a dokončování novel školského zákona značné zátěži. V ruchu dění by na tom však neměli prodělávat žáci. Jak ukazuje jedna z kapitol Auditů vzdělávacího systému v ČR za rok 2024, zejména informace o nadaných žácích na školách jsou stále nedostatečné a chybí systematický přístup k jejich podpoře. Je to však role učitelů, specialistů v poradnách, či státu samotného?

Poradny jsou přetížené a nemají kapacity

„Aktuálně je systém nastaven tak, že nadané dítě, zejména to extrémně nadané, dostane specifickou podporu teprve tehdy, když přijde do pedagogicko-psychologické poradny, kde u něj objeví nadání,“ podotýká akademička Šárka Portešová z Katedry psychologie a Institutu pro psychologický výzkum Masarykovy univerzity. Mnoho poraden však letos již zavřelo své dveře pro nové žádosti a nepřijímá žáky, natož ty s nadáním, jejichž diagnostika je náročnější. „Je tedy nezbytné umožnit školním psychologům používat screeningové nástroje nebo standardizované diagnostické metody ve zjednodušené podobě, aby mohli děti identifikovat přímo ve škole,“ míní akademička.

I z těchto důvodů by mělo být využití specializovaných poradenských zařízení až posledním krokem v podpoře nadaných dětí, nikoliv tím prvním. K odlehčení jejich kapacit může pomoci, kdyby psychologové předávali učitelům poznatky z oblasti práce s nadanými. Například o tom, že projevy, jako jsou zlobení, časté kladení otázek nebo znučenost nemusí být známkou problémového chování. „Psychologové by učitelům pomohli rozpoznat, že některé projevy žáků nejsou nutně jen známkou problémového chování, ale mohou ukazovat na jiný druh neuspokojení jejich potřeb, které souvisí s nadáním,“ vysvětluje Josef Roušar, předseda Asociace freelancerů ve školství (AFREŠ). Psychologové s praktickými zkušenostmi v této oblasti v systému však často chybí.

Potřeby nadaných a mimořádně nadaných žáků a žákyň neznáme

O nadaných nám schází i základní data. „Největší bolestí našeho školství je, že o drtivé většině nadaných dětí školy nevědí. Učitelé si jich nevšimnou, a pokud se v nižších ročnících dostanou k učitelům s rigidním přístupem, mohou být jejich schopnosti potlačeny,“ míní Tomáš Blumenstein, místopředseda organizace Mensa ČR. „Často slyšíme od učitelů, že žádné nadané děti ve třídě nemají. Když ale provedeme screening, zjistíme, že jich je mnoho,“ dodává Portešová, která je zároveň ředitelkou Invenio Centra. To využívá vlastní diagnostický systém pro nadané, který formou počítačové hry identifikuje různé schopnosti a domény inteligence dětí.

Přehlížená je i takzvaná „dvojitá výjimečnost“ (*specifické vzdělávací potřeby přidružené k nadání, pozn. red.*). Nadání těchto dětí totiž často zůstává skryté, protože se maskuje za projevy spojené s poruchami chování, dyslexií, ADHD nebo jinými obtížemi. Učitelé pak tyto děti mohou vnímat primárně jako problémové, aniž by rozpoznali jejich potenciál.

„Zároveň nevíme, kolik dětí přichází do poraden s podezřením na nadání, kdo je do nich posílá, co se

s nimi děje v průběhu času, ani kdo se jim dále věnuje," upozorňuje Portešová. Tuto situaci by mohlo řešit zavedení registru žáků, který by je sledoval od nástupu do vzdělávacího systému. Původním plánem MŠMT bylo spustit jej příští školní rok, to však bylo nakonec odloženo. Schválení nového zákona o registrech ve vzdělávání tak nyní bude záviset na nové vládě.

Podle vyjádření Ivany Blažkové z týmu speciálního vzdělávání a školských poradenských zařízení na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy se má však situace v dohledné době zlepšit. „Plánujeme změnu financování školských poradenských zařízení, aby se více zaměřila na činnost diagnostiky a podpory nadání," říká Blažková. Zároveň se zaměřují na mapování využívaných diagnostických nástrojů a plánují, jakým způsobem je zjednodušit a zpřístupnit školním psychologům.

Ministerstvo také plánuje poskytovat školení na moderní diagnostické nástroje a efektivní práci s nadanými dětmi. „V rámci pilotního projektu chceme školit odborné pracovníky ve školních poradnách, kteří budou následně podporovat školní psychology a speciální pedagogy," vysvětluje Blažková.

Není to tím, že se nechceme věnovat nadaným, ale že už nemůžeme, říkají učitelé. Ačkoliv se od učitelů v současné době očekává, že rozpoznají žáky se speciálními potřebami včetně těch nadaných, na diagnostiku nejsou odborníky. „Vím, že ve třídě nadané děti mám, ale nedokážu přesně určit, které z nich. Není to tím, že bychom my učitelé nechtěli, ale nemůžeme - kapacity nám to nedovolují a pocítujeme obrovský tlak. Naopak je skvělé, když mi o nadaných dětech poskytne informace psycholog, na základě čehož pak mohu připravit aktivity s volitelnou obtížností," popisuje Pavlína Loňková, učitelka 1. stupně a vedoucí metodička na brněnské Základní škole Labyrinth.

Pro to je však potřeba celoškolního systému práce s nadanými žáky, který musí být především podpořen ředitelem školy. „Tato úloha nemůže stát pouze na jednom učiteli," podotýká Roušar. To může pomoci řešit speciální školní koordinátor pro nadané žáky. Ten může ovlivnit nejen třídu, ale celou školu, pokud má podporu ředitele.

Další důležitou otázkou je také potřeba adekvátního finančního ohodnocení učitelů za tuto dodatečnou práci, kterou nadaným poskytují. „Dříve bylo možné čerpat finanční prostředky pro učitele, kteří se věnovali žákům nad rámec, momentálně ale tato podpora chybí. Po učitelích tak požadujeme, aby zvládali širokou škálu odlišností a specifických vzdělávacích potřeb, ale zároveň nezajišťujeme to nejdůležitější - odpovídající finanční ohodnocení pro kvalitní učitele, kteří jsou schopni děti dále rozvíjet. V tomto ohledu systém selhává," míní Portešová.

Budoucí učitelé nejsou připraveni na práci s nadanými žáky. Zásadním úkolem je také posílení přípravy učitelů v rámci povinného vzdělávání. „Každý učitel se s takovým nadaným žákem za svou kariéru setká, ale většina z nich na to není připravena. Navíc je mohou ovlivňovat mýty o tom, jak takové dítě vypadá nebo jak se chová," obává se Portešová.

Do pregraduální přípravy učitelů je tak potřebné zařadit téma podpory nadání, identifikace talentovaných žáků a všech souvisejících aspektů. „Máme nový kompetenční rámec učitele a v současnosti podepisujeme memorandum s děkany pedagogických fakult. Je vhodné toto téma otevřít a zjistit, v jakém rozsahu je to aktuálně součástí vzdělávání budoucích učitelů," navázala Blažková za MŠMT.

Výuka pedagogů v této oblasti je však dlouhodobý proces, pokud mají učitelé získat odborné dovednosti pro práci s nadanými dětmi. „Práce s nadanými žáky vyžaduje od učitele obrovskou vnitřní sílu a značnou časovou investici. Tato náročnost je podle mě jedním z největších úskalí při podpoře nadaných dětí," míní Blumenstein. Podle něj je klíčové, aby učitelé především získali přímou zkušenost s nadanými dětmi v praxi.

Je potřeba nastavit systematickou podporu a empatický přístup

Podpora nadaných dětí v současnosti postupuje pouze pomalu. I když stát, stejně jako řada neziskových organizací či učitelů, poskytuje metodiky pro práci s nadanými, bez systémové podpory se do praxe ve školách promítají jen málo.

Nejčastějším způsobem podpory nadaných ve školách je akcelerace (*žák pokračuje ve vyučované látce rychleji než jeho spolužáci, případně může dokonce ročník přeskóčit, pozn. red.*). Tato metoda se však ukazuje jako ne vždy ideální. „Je to pro ně nejjednodušší metoda, jak se vypořádat s náročnými dětmi. Avšak často se zapomíná na důležitost sociálních vazeb, které může akcelerace narušit. Pokud se dítě přesune mezi třídami a začne vynikat, může se ocitnout v izolaci, což negativně ovlivní jeho vztahy,“ upozorňuje Blumenstein. Je tak klíčové důkladně zmapovat sociální prostředí školy a zvážit jiné formy podpory. Obohacování vzdělávacího obsahu například gradovanými úlohami může být lepší alternativou, protože děti se tak učí v přirozeném prostředí, bez tlaku na přehnanou konkurenci. Tyto úlohy ale běžné učebnice, které jsou učitelům dostupné, většinou neobsahují.

Rizikovou ale může být i snaha učit všechny děti stejně. „Každé dítě je individuální a učitelé by měli být empatictí, rozpoznávat potřeby dětí a přizpůsobit výuku jejich schopnostem,“ apeluje Blumenstein. Důležité je také podporovat osobnostní a sociální rozvoj dětí, nejen jejich akademické schopnosti na úkor jejich sociální pohody a wellbeingu. „Děti s nadáním, zvláště ty, které mají jiné sociální a emoční potřeby, potřebují prostředí, kde mají šanci se setkat s dětmi, které rozumí jejich způsobu myšlení a emocionálnímu nastavení. To může probíhat v rámci ročníku nebo třeba i na úrovni celého stupně nebo školy,“ navrhuje Blumenstein.

Diskuze se zúčastnili:

Ivana Blažková / Tým speciálního vzdělávání a školských poradenských zařízení, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Tomáš Blumenstein / Mensa ČR

Pavína Loňková / ZŠ Labyrinth

Šárka Portešová / Institut pro psychologický výzkum, Masarykova univerzita

Josef Roušar / Asociace freelancerů ve školství, z. s. (AFREŠ)

Moderace:

Kateřina Lánská / Autorka analýzy Auditů vzdělávacího systému 2024 na téma nadaných

<https://www.eduin.cz/clanky/rozpoznavat-nadane-by-bylo-nejlepsi-uz-ve-skole-shodli-se-ucastnici-kula-teho-stolu-na-co-to-narazi-a-jaka-opatreni-tomu-mohou-pomoci>